

Vítězslav Nezval

český básník a dramatik

* 26. 5. 1900 Biskoupky u Třebíče, + 6. 4. 1958 Praha

V. Nezval byl tvůrcem nevyčerpatelné produktivnosti, úžasné lehkosti formy a těkavé eklektičnosti. Jeho dílo neobyčejným způsobem obohatilo českou poezii; zasáhl prakticky všechny její formy a žánry, především pak lyrické, zdokonalil techniku verše, osvobodil ho od zasetí lumírovské a symbolické stylizace. Jeho improvizací překotnosti se stejně lehce dařilo jak v nezávazně salónním žargonu hlasatele proletářské revoluce, v hravé metodě poetismu, v surrealistické imaginativnosti, tak i v socrealistických ódách v dobách vítězné komunistické totality.

Narodil se jako syn venkovského učitele. Gymnázium vystudoval v Třebíči (1911 až 19) a roku 1920 odešel na studia do Prahy, jež však nedokončil. Rok byl zaměstnán jako tajemník Masarykova naučného slovníku a pak - s výjimkou let 1928-29, kdy pracoval jako dramaturg Osvobozeného divadla, a let 1945-51, kdy vedl na ministerstvu informací filmový odbor - žil jako svobodný spisovatel.

Do literatury vstoupil ve stejné době jako J. Wolker a J. Seifert, jako příslušník generace opojené mírovými perspektivami i vizí sociální revoluce. Velmi na něho zapůsobila četba anarchistických autorů, umravněná později "výchovným" působením Z. Nejedlého. Pro umělecký vývoj bylo podstatné setkání s Čapkovými překlady francouzské poezie, zvláště Jeana Arthura Rimbauda a Guillaumea Apollinaira, stejně jako přátelství s J. Mahenem. Po básnické prvotině Most (1922) bylo skutečnou událostí vydání sbírky Pantomima (1924), představující - i díky typografické podobě K. Teigeho - jakýsi programový manifest poetismu, stylu, jenž začal krystalizovat během přednášek uměleckého sdružení Devětsil (K. Teige, J. Seifert), kterého byl od roku 1922 významným členem. Sběrka volně spojovala několik textů na sobě vcelku nezávislých (Podivuhodný kouzelník, Abeceda, Depeše na kolečkách) a také programový text Papoušek na motocyklu, proklamující způsob tvorby: organický a fyziologický růst formy z představ a jejich reprodukčních zákonů, tedy úsilí o maximum emocí za vteřinu, o spoléhání se na básnickou sílu a svěžest metafor a asociace.

Ve sbírkách, jež následovaly po Pantomimě (Menší růžová zahrada, 1926; Akrobat, 1927 a Blíženci, 1927), se poetika Nezvalova mládí již spíše vyčerpávala: převládá zde poněkud dětinská hravost a překotná metaforičnost. Naproti tomu mistrovskou formu Nezval osvědčil v syntetických skladbách Akrobat a Edison (obě 1927), v jejichž kaskádovitých kompozicích spojuje kult noci s oslavou technické civilizace i se smutkem, steskem a úzkostí. Poetistické období uzavřela sbírka Básně noci (1930), dedikovaná zemřelému Otokaru Březinovi a svou tvarovou disciplínou, užitím klasických básnických útvarů i oživením otázek lidské tragiky vytyčila (spolu se sbírkami V. Závady, F. Halase a J. Seiferta vydanými ve stejné době) nové směřování české poezie.

V první polovině 30. let vychází několik Nezvalových sbírek poznamenaných improvizacním chvatem a okázalou - ovšemže jen literární - protiměšťáckou vzpourou (Pět prstů, 1932; Skleněný havelok, 1932; Zpáteční lístek, 1933). Velkého čtenářského úspěchu dosáhla sbírka Sbohem a šáteček (1934), vzniklá po návratu z cesty do Francie.

Novou etapu Nezvalova básnického vývoje představovalo převzetí surrealistické básnické metody: inspiruje se Freudovou teorií o rozhodujícím vlivu podvědomí na básnickou fantazii, svobodou snu nezátíženého kontrolou logiky. Značný význam mělo i Nezvalovo osobní přátelství s francouzskými surrealisty Paulem Eluardem, André Bretonem aj. Z této tvůrčí etapy pocházejí sbírky Žena v množném čísle (1936), vyznačující se jistou "upírovitostí" a démoničností, a surrealistické vyznání svému městu, sbírka Praha s prsty deště (1936). Sběrka Absolutní hrobař (1937) toto období završuje. Šlo o pokus o naplnění paranoicko-maniakálního programu hlásaného Salvadorem Dalím. Poté Nezval tuto poetiku opouští (nebyl jí ostatně bezvýhradně věrný: svědčí o tom tři anonymně vydané knihy balad Roberta Davida) a zároveň se v březnu 1938 rozchází

se surrealistickou skupinou, u jejíhož zrodu v roce 1934 stál. Svou významnou roli tu sehrály spory "na levé frontě" mezi zastánci avantgardního umění a stoupenci stalinského socialistického realismu. Nezval se přidal na stranu nekritických zastánců SSSR.

Jasným příklonem ke "klasickému" pojetí básníka, spojenému i s vědomím naléhavosti historické chvíle, byla sbírka Pět minut za městem (1940). Po avantgardní "přestávce" tu jsou přítomny znaky české národní existence navazující na emblematické 19. století. Význam těchto návratů byl samozřejmě jinotajný - i tak jde o jednu z "nejodvážnějších" knih vyšlých za okupace. Uvědomovací a posilovací význam měla i převostovská adaptace Manon Lescaut (1940).

Po válce se Nezval jasně přiklání ke klasicizující estetice socialistického realismu, vytváří freskovité oportunní poémy Stalin (1950) a Zpěv míru (1950), dále formou i obsahem zcela tradicionalistickou knihu Z domoviny (1951) a angažovanou hru Dnes ještě zapadá slunce nad Atlantidou (1956). Přesto není možné Nezvala beze všeho zahrnout mezi loajální chvalopěvce, a už vůbec ne mezi sektářské dogmatiky, byť se kolem něho točili (L. Štoll, V. Kopecký).

Mnohorozměrný a nevyčerpatelný Nezvalův talent se projevoval i v próze a dramatu. Patří sem například jen velmi málo dějové a komentáři přeplněné prózy (Kronika z konce tisíciletí, 1929; Dolce far niente, 1931 a Pan Marat, 1932) nebo trilogie "ideových" procházek po městech (Neviditelná Moskva, 1935; Ulice Git-le-Coeur, 1936, Pražský chodec, 1938) a "černý román" Valerie a týden divů (1945).

Zdroj: <http://www.libri.cz/databaze/kalendarium/>